

Fra Grundtvig-litteraturen

Flemming Lundgreen-Nielsen: N. F. S. Grundtvig. Skæbne og Forsyn. Studier i Grundtvigs nordisk-romantiske dramatik. Skrifter udgivet af Grundtvig-Selskabet XIV. Gyldendal 1966.

At dette er et dygtigt arbejde, er der slet ingen tvivl om. Men det er tillige den på een gang udførligste, mest dybtgående og lettest tilgængelige fremstilling, vi har af den unge Grundtvig som digter. På mange steder udmærker bogen sig endda ved en prægnant og rammende karakteristik, der viser, at vi i forfatteren har en ung forsker, der ikke blot kan sin metode, men har evnen til at bruge sproget, så den videnskabelige udtryksmåde ikke slår det ihjel, men tværtimod gør det levende.

Ikke så lidt af dette har Lundgreen-Nielsen åbenbart lært af Grundtvig selv. Med rette fremhæver han den unge digters kritiske prosa; han skriver endog: »Det er et spørgsmål, om ikke Grundtvigs tanker udtrykkes klarere i kritisk-prosaisk form end i fiktiv-poetisk.« Denne udtalelse overrasker ikke dem, der er vant til at læse Grundtvig i det tempo, som hans håndskrift nødvendiggør: »Grundtvigs litterære afhandlinger skal læses meget langsomt, med omtanke. Man kan ikke gøre større fejl end ud fra den lidt sære sprogform at afvise det hele som snurrigheder. Hver eneste dom, den være nok så flygtigt formuleret, er velfunderet. Afhandlingerne er dele af en helstøbt begrebsverden.« Det er så sandt, som det er sagt, men behøver måske endnu at siges. Kun når man fordyber sig i Grundtvigs tanker, lukker de sig op. Og først når man har loddet bunden, er det muligt at finde sammenhængen i hans tankeverden.

Ingen kan nogensinde helt frigøre sig for, hvad man engang har oplevet, tænkt, følt og forestillet sig. Derfor kan man ikke springe den unge Grundtvig over eller tænke sig ham adskilt fra de senere stadier i hans liv og forfatter-skab. At Grundtvig selv indså dette, viser bl. a. den fortale, han i 1861 skrev til 2. udgave af sine »Optrin af Nordens Kæmpeliv«, og hvori det hedder: »min Ungdoms *æventyrlige* Betragtning af Forbindelsen mellem det *Nordiske Kæmpeliv* og *Christen-Livet* har i Alderdommen klaret sig til en historisk Op-lysning om de ædlere Folke-Livs uophørlige Forbindelse baade med det *op-rindelige* og det *christelig fornyede Menneske-Liv* . . .« (US I 745 f) – en betragtning, der stemmer godt nok med den samtidige fremstilling af forholdet mellem kristendom og hedenskab i Kirke-Speil, som Thaning har refereret og kommenteret (Menneske først – s. 700-701). Ganske vist lyder det besynderligt, når Thaning skriver: »Grundtvig fastholder altså i sin høje alderdom,

omend nu med skarp adskillelse af hedenskab og kristendom, sin ungdoms løsen: »Høje Odin, hvide Krist. slettet ud er eders Tvist« (for ikke at tale om hans udtryk »syntese af Kristus og Odin«). En syntese af Kristus og Odin har der aldrig eksisteret hos Grundtvig. Men nok den tanke, at Odin og Kristus begge var »Sønner af Alfader«. Videre er Grundtvig aldrig gået, selv i sin mest »synkretistiske« periode. Det væsentlige er imidlertid, at den modne Grundtvig vedkender sig disse forestillinger fra sin ungdom – men, vel at mærke, som *poetisk billedsprog*. Dette fremhæver Thaning også; det væsentlige for ham som for Grundtvig er imidlertid, at også poetisk billedsprog er »sand tale om menneskelivet«.

Dermed befinder vi os ved det hovedproblem, i hvilken betydning religiøs og poetisk tale kan siges at være sand. Det er dette problem, der giver Grundtvigs ungdomsdigtning spænding og gør hans æstetiske betragtninger levende og vedkommende den dag i dag. Grundtvig har altid vurderet poesi efter dens sandhed, ikke efter dens større eller mindre klarhed. Men det må være Grundtvig-forskningens opgave at udrede hans tanker sådan, at der kommer klarhed også over det, der for Grundtvigs samtid var dunkelt. Hertil er Lundgreen-Nielsens bog et meget velkomment bidrag.

Overtitelen på hans bog virker måske lidt dunkel; men undertitelen viser, at det er en æstetisk studie. Og da Grundtvig – både i trykte og utrykte betragtninger – allerede i 1806-1809 har givet ret skarpe konturer til en poetik, som afviger fra den klassiske, har Lundgreen-Nielsen både gjort nærmere rede for denne poetik og forsøgt at måle Grundtvig med hans egen målestok.

Denne fremgangsmåde er overordentlig tiltalende i sit udgangspunkt, men kan måske på visse punkter kritiseres i sin udførelse. Lundgreen-Nielsen hævder således, at kun det først udgivne bind »Optrin af Kæmpelivets Undergang i Nord« (1809) kan betragtes som eksempel på den digtart, Grundtvig i sine samtidige betragtninger kaldte »den dramatiserede Historie« og derved unddrog fra den klassiske æstetik. Det sidst udgivne bind, »Optrin af Norners og Asers Kamp« (1811), behandler, skriver han, den mytisk-heroiske tid og ikke den historiske og må derfor betragtes som en gendigtning af de eddadigte, hvorover de er bygget, et forsøg på at »udfylde den gamle Skyggeridsning til et Heelt«. Det sidste udtryk er hentet fra Grundtvigs allerførste afhandling (»Lidet om Sangene i Edda«, Ny Minerva 1806), hvor Grundtvig refererer sin modstander Jens Møller og erklærer sig enig med ham i denne formulering, men skarpt kritiserer Jens Møllers udførelse deraf. Gendigtningen skal tydeliggøre »den dybe Sands, der skiuler sig bag Digtet« (s. 42, jf. US I s. 120), og dette er ifølge Lundgreen-Nielsen også lykkedes Grundtvig selv i digtet »Freis Kærlighed« fra 1806. Dette digt indgår imidlertid for Grundtvig selv i den mytologiske helhed, han først fremstillede i »Om Asalæren« og dernæst i »Nordens Mytologi« (1808), og det er åbenbart denne helhed, der foresvæver Grundtvig i det citerede udtryk fra hans første afhandling.

Det er rigtigt, at Grundtvig så de heroiske eddadigte som udtryk for en kamp på det oversanselige plan – mellem nornen og aser – men således betragtede han også emnet for 1. bind om Harald Blåtand og jomsvikingerne. Og når han, allerede i 1811, gav begge bindene den fælles titel »Optrin af Nordens Kæmpe-

liv«, tyder det på, at han anså dem for at tilhøre samme genre, »den dramatiserede Historie«.

For Lundgreen-Nielsen har den kristne forsynstanke hele tiden lige fra begyndelsen ligget på bunden af Grundtvigs livsanskuelse, selv under den stærkeste begejstring for den hedenske skæbneforestilling og den karakterstyrke, hvormed de handlende personer møder den. Heri har han måske ret; men det er et spørgsmål, om anvendelsen af disse to begreber gør sagen tilstrækkelig klar. Han citerer et sted *Mogens Brøndsteds* yderst interessante bog »Digting og skæbne« (1958), men gør ikke brug af de dialektiske kategorier, Brøndsted her har opstillet for folkedigtningens ældste genrer fra myten til eventyret. Det interessante ved disse kategorier er, at de får modsætningen mellem skæbne og forsyn til at forsvinde:

»Naar livets sum af lykke og ulykke ses som en tilmålt, normeret portion, skabes der klarhed og mening (...) i det ubegribelige kaos af tildragelser; bag tilmålingen kan anes et almægtigt væsen (...), og erkendelsen af eller troen på, at alt indgår i en fast og nødvendig verdensorden (...) kan forsone den enkelte med hans lod. Dialektikken er ophørt – sålænge indtil nye ejendommelige hændelser, altså netop sådanne som beskæftiger digtningen, atter sætter den igang«. (Digting og skæbne s. 77).

Brøndsted behandler overhovedet ikke Grundtvigs digting; men den her beskrevne tankemodel passer meget godt til den unge Grundtvigs forfatterskab, og en gennemgående anvendelse af den vil formentlig vise sig bedre egnet til at bringe klarhed i det komplicerede stof end den blotte konstatering af, at forsynstanken stikker hovedet frem mellem de hedenske personers tro på et ubøjeligt fatum. Forsynstanken er nemlig ikke blot kristen; den forekommer også hos hedenske forfattere som Epiktet og Seneca, der var meget læst og anvendt i oplysningstiden. Forsynstanken er derfor ikke nok til at vise, at kristendommen er grundlaget for Grundtvigs livsanskuelse.

Så længe vi endnu ikke har nogen udgave af Grundtvigs efterladte papirer, må man være taknemmelig for alt, hvad der bliver trykt heraf som bilag til afhandlinger om Grundtvig og hans forfatterskab, ikke mindst når manuskripterne som her ikke blot citeres i teksten, men også trykkes in extenso som et tillæg. Lundgreen-Nielsen har trykt ialt 6 hidtil utrykte udkast, hvoraf kun det ene hidtil har været udnyttet af forskningen. Det må dog også være tilladt at gøre opmærksom på steder, hvor min læsemåde afviger fra forfatterens: i linie 3 af det først anførte manuskript tales om, at »hele Tidens Historie, naar den kunde hæves fuldstændig vilde være den herligste Aabenbaring«, hvilket forekommer mig en meget uklar tanke. Der står imidlertid ikke »hæves«, men *haves*; og så er tanken klar.

På bogens side 176 i linie 12 står om de borgerlige tragedier: »Her leves intet uden det forstærkede Hverdagsliv ...« Efter min læsemåde står der »lever«. Længere nede på samme side tales om »Aristoles Forgudere«, og sådan har Grundtvig også skrevet; man læser med lethed hen over de manglende bogstaver i Aristoteles's navn. Begge dele er bagateller uden betydning for meningen. Men så står der om Aristoteles, hvem Grundtvig støtter kraftigt i den påstand, at »Fabelen«, dvs. den historiske eller mytologiske handling bag dramaet, er »Hovedsagen i Tragedien«, at han »ingen slige Tantulum havde set«

– der står nu ikke »Tantulum«, men »Tvetuller«, og det er ingen bagatel. Det er nemlig stadig de borgerlige tragedier, Grundtvig tænker på, og de var efter hans opfattelse ingen ægte tragedier, fordi de hverken tog den hedenske skæbne eller det kristne forsyn alvorligt, men gjorde handlingen underordnet personernes karakter. Denne opfattelse (hos Lessing) protesterer Grundtvig så skarpt imod, fordi den forflygtiger troen på *Guds almagt*.

Bag Grundtvigs dramatiske digtning (såvel som hans historieskrivning og hans historiske digtning overhovedet) ligger nemlig den filosofiske hensigt *at forlige forsynstanken med skæbneforestillingen*. Dette forsøger han i sin nordiske dramatik 1) ved at opfatte Alfader som den øverste Gud, overordnet nornerne, 2) ved at underordne personkarakteristikken under handlingsforløbet. Den første tendens støtter forsynet, den anden derimod skæbnen. Men denne dialektik forhindrede ham i et uforbeholdent ja til den kristne tro. Derfor har han opgivet sin store plan om at dramatisere det gamle Nordens historie som uigennemførlig. Måske er konflikten i hans indre simpelthen blevet ham for stærk til, at han kunde holde dette dialektiske spil mellem kristendom og hedenskab gående. Han blev tvunget til at tage klart parti for kristendommen.

Men da han opgav det store værk, kastede han sig ud i en kombination af historieskrivning og kristen forkyndelse, der faktisk havde et lignende filosofisk formål: at forlige forsynstanken med menneskets frie vilje og fulde ansvar for sine handlinger.

En ejendommelig følge af den unge Grundtvigs tilslutning til den romantiske universalpoesi er, at han ikke skelnede skarpt mellem religion, poesi og videnskab. Dette har Lundgreen-Nielsen en tydelig fornemmelse af og siger det klart. Men det er dog tvivlsomt, om følgende formulering er holdbar: »Videnskab og poesi er lige nødvendige dele af »skjaldskab«. Videnskaben bringer sandheden, poesien skønheden – kun tilsammen skaber de et »kvad«.« (S. 35). Det for Grundtvig karakteristiske er jo dog, at poesien skal fremstille sandheden – og gøre det lige så usminket som videnskaben skal gøre det. Selv om Grundtvigs videnskabsbegreb fjerner sig fra vor tids ved at postulere eksistensen af en usanselig virkelighed, der i vor tids videnskab netop betegnes som diskutabel, så nærmer hans begreb om poesi sig til gengæld til vor tids derved, at han ser poesiens opgave i at udtrykke og meddele sandhed og vurderer den efter, hvor godt det lykkes.

Før 1810 kunde Grundtvig tænke sig en sammensmeltning af videnskab og poesi som det moderne menneskes religion. I fortalen til sin dimisprædiken tog han afstand fra dette standpunkt. Årsagen er, at en sådan religion – også fra et videnskabeligt, historisk synspunkt – ikke ville være ægte kristen. Dette skel mellem kristendom og universel religiøsitet forekommer mig ikke skarpt nok draget i Lundgreen-Nielsens afhandling. Det er rigtigt, at dette skel ikke kom til at stå Grundtvig klart før slutningen af den periode, han har behandlet; men det tjener dog ikke til at klargøre de virkelige forhold inden for perioden, når det hedder, at en »undersøgelse af vigtige enkeltheder i asavisionen giver til resultat, at det egentlige grundlag er rent kristent.« Nej, det er netop ikke »rent« kristent; men naturligvis indgår Grundtvigs kristne forudsætninger deri. Det karakteristiske er og bliver den *blanding* af kristne og

hedenske elementer, der fra først til sidst indgår i Grundtvigs tanke- og symbolverden – hvilket på andre steder i afhandlingen også tydeligt ses at være meningen. Lundgreen-Nielsen har sikkert ret, når han – i polemik mod mig – skriver: »Det primære i asalæren er for Grundtvig dens mytisk-religiøse værdi.« Men heri ligger netop *ikke*, at det er en kristen religiøsitet, han har følt sig grebet af. Det er rigtigt, at kristendommen er en meget væsentlig forudsætning for Grundtvigs forfatterskab fra første færd, og dermed også for hans »Asa-Rus«. Men det virker for bestemt (eksklusivt) når Lundgreen-Nielsen skriver: »Kristendommen er *den* nødvendige forudsætning for Grundtvigs asasyn«. (S. 25–26, Udhævet her). Der er dog også andre, nødvendige forudsætninger.

De her anførte indvendinger er imidlertid kun små i forhold til glæden over, at vi her har fået en behandling af den unge Grundtvigs digtning, der atter gør den levende og nærværende, og en kritik af den ud fra en loyal og klar fremstilling af Grundtvigs egen poetik. Sådan har en digter krav på at blive betragtet – Grundtvig fremfor nogen.

William Michelsen.